

UMSÖGN

Efni: Umsögn stafræns ráðs um tillögu borgarstjóra um framtíðarhögun á starfsemi Borgarskjalasafns.

Héraðsskjalasöfn, þ.m.t. Borgarskjalasafn Reykjavíkur, starfa samkvæmt leyfi frá Þjóðskjalasafni Íslands og lúta auk þess faglegu eftirliti stofnunarinnar. Söfnin starfa samkvæmt lögum nr. 77/2014 um opinber skjalasöfn og reglugerð nr. 283/1994 um héraðsskjalasöfn. Markmið laganna og tilgangur opinberra skjalasafna er að tryggja myndun, vörslu og örugga meðferð opinberra skjala með réttindi borgaranna, hag stjórnsýslunnar og varðveislu sögu íslensku þjóðarinnar að leiðarljósi. Samkvæmt fyrrgreindu er starfsræksla héraðsskjalasafna lögheimilt verkefni sveitarfélaga en ekki lögskylt. 45 sveitarfélög skila gögnum sínum beint til þeirra 20 héraðsskjalasafna sem starfrækt eru víðsvegar um landið en Borgarskjalasafn er þeirra lang stærst. 19 sveitarfélög skila hinsvegar gögnum sínum beint til Þjóðskjalasafns Íslands og telur íbúafjöldi þeirra sveitarfélaga samanlagt um 40% landsmanna. Að baki Borgarskjalasafni eru um 36% af íbúafjölda landsins.

Í a.m.k. áratug hafa áskoranir í starfsemi Borgarskjalasafns m.a. í húsnæðismálum legið ljósar fyrir. Árið 2014 var Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar falið að gera úttekt og þarfagreiningu fyrir safnið þar sem ljóst var að leysa þurfti áskoranir m.a. hvað geymslugetu varðar í nýju húsnæði til framtíðar. Frá árinu 2020 hafa svo staðið yfir könnunarviðræður við Framkvæmdasýslu ríkisins um hugsanlega sameiginlega byggingu fyrir Þjóðskjalasafn Íslands og Borgarskjalasafn Reykjavíkur. Fóru fulltrúar m.a. frá mennta- og menningarmálaráðuneyti, fjármála- og efnahagsráðuneyti, Framkvæmdasýslu ríkisins – Ríkiseignum, Þjóðskjalasafni Íslands, Þjónustu- og nýsköpunarsviði og Borgarskjalasafni Reykjavíkur til Danmerkur í október 2021 til að skoða varðveisluhús í Kaupmannahöfn og í Viborg vegna þessa.

Samhliða hóf Framkvæmdasýsla ríkisins vinnu við gerð frumathugunar þar sem möguleikar í nýjum sameiginlegum höfuðstöðvum og varðveisluhúsi fyrir stofnanirnar tvær voru kannaðir enn frekar. Samkvæmt verklagsreglum Framkvæmdasýslunnar fól sú athugun í sér þarfagreiningu og húsrýmisáætlun og var í þessu tilviki miðað við þróun starfseminnar næstu 15-30 árin. Þegar fyrstu drög lágu fyrir í upphafi árs 2022, var ljóst að mjög mikil samlegðaráhrif væru í nýjum höfuðstöðvum með nánun samstarfi beggja safna eða með yfirfærslu verkefna sem myndu skila sér í mun lægri kostnaði, betri nýtingu sérþekkingar og bættri þjónustu. Á þessum tímavarki var hins vegar ákveðið að staldra við þar sem spurningum um stafræna framtíð þótti ekki svarað með nægilega afgerandi hætti en ljóst var að rafræn langtímavarsla myndi ekki aðeins vaxa margfalt í náinni framtíð heldur einnig breyta eðli grunnstarfsemi safnanna að miklu leyti. Óábyrgt hefði verið að skoða ekki ofan í kjölinn áhrifin af þessari þróun og hvernig skynsamlegt væri að bregðast við henni.

Á öðrum fundi stafræna ráðsins í ágúst 2022 var svo samþykkt að fara í frekari greiningarvinnu og stefnumörkun um framtíðarhögun á starfsemi Borgarskjalasafns sem tók m.a. mið af húsnæðismálum, mannauði, öryggismálum og stafrænum innviðum fyrir nútíma skjalavörslu. Starfshópur var skipaður með erindisbréfi utan um verkefnið sem samanstóð af m.a. borgarskjalaverði, sérfræðingi frá Borgarskjalasafni, sérfræðingi í upplýsinga- og skjalastýringu og sérfræðingi í upplýsingatækni á þjónustu- og nýsköpunarsviði Reykjavíkurborgar, ásamt því að leitað var ráðgjafar hjá m.a. safnstjóra Borgarsögusafns, borgarbókaverði og þjóðskjalaverði.

Tækniþróun sú sem nú á sér stað er að gjörbreyta meðhöndlun gagna og skjala og þar með starfsháttum og möguleikum í starfsemi skjalasafna. Mikilvægt er að hraða stafrænni umbreytingu skjalasafna til að ábatinn í starfsemi stofnana skili sér að fullu sem fyrst. Til þess að það sé unnt er þörf á mikilli fjárfestingu og uppbyggingu í sérhæfðum tækjakosti og þjálfun starfsfólks. Talið er að um 50% af gögnum heimsins hafi orðið til á undanförunum tveimur árum sem gerir það enn brýnna að flýta og efla stafræna getu skjalasafna. Að öðrum kosti sér fram á ógnarmikinn vöxt í þörf fyrir geymslur undir pappírsgögn sem er bæði umhverfis- og efnahagslega óhagkvæmt, fyrir utan það að vera ekki í anda stefnu borgarinnar um sjálfbærni.

Áskoranir Þjóðskjalasafns Íslands og Borgarskjalasafns Reykjavíkur eru í stórum dráttum þær sömu, en bæði söfnin standa frammi fyrir nýjum veruleika sem kallar á nýjar áherslur og nýjar lausnir í rafrænum skilum og miðlun. Í jafn sérhæfðu fagi og skjalavarsla er, og í jafn fámennu samfélagi og Ísland er, hljóta því að vakna upp spurningar um hvort það sé skynsamleg nýting fjármuna, mannauðs og innviða að starfrækja tvær stórar og sérhæfðar stofnanir í Reykjavík sem gegna í grunninn sama hlutverki og veita sömu þjónustu, en önnur geymir gögn er varða stjórnarsýslu ríkisins og nær helmings sveitarfélaga, en hin stofnunin geymir gögn stjórnarsýslu höfuðborgarinnar.

Stafræn umbreyting þrýstir mjög á nýtingu stærðarhagkvæmni þar sem gerð og rekstri tæknilausna fylgir oft nokkur kostnaður. Því er oft góður kostur að byggja upp þau tækniúhverfi sem í eðli sínu eru einsleit með það markmið að þau þjóni sem stærstum markaði. Þetta á sannarlega við í tilfelli tækniúhverfis skjalasafna og þeirrar þekkingar sem nauðsynlegt er að byggja upp í tengslum við rafræna langtímarvarðveislu og stafræna miðlun gagna skjalasafna.

Þjóðskjalasafn Íslands hefur nýlega lagt fram metnaðarfulla stefnumörkun um stafræna framtíð safnsins. Sem framkvæmdaaðili opinberrar skjalavörslu og skjalastjórnar lögum samkvæmt er safnið lykilaðili í því að stafræn umbreyting stjórnarsýslunnar fari alla leið, þ.e. frá því að gögn eru mynduð á rafrænu formi, þau notuð í stjórnarsýslunni, tekin til varðveislu og þeim síðan miðlað. Stafræn vegferð Þjóðskjalasafns er komin í góðan farveg. Þegar hefur verið hafist handa við að stíga mikilvæg skref í undirbúningi á þeim breytingum sem óhjákvæmilegar eru til að sú framtíðarsýn náist með framsækinni stefnumörkun sem og skýrri áætlun um stórtæka grisjun pappírsskjala um allt að 40%, samhliða magnskönnun þeirra yfir í stafrænt form. Þá hefur skipulagi safnsins verið breytt og tvær nýjar fageiningar litið dagsins ljós í starfseminni þ.e. fageining fyrir gagnaskil og eftirlit sem leiðir stafræna umbreytingu safnsins og fageining fyrir stafræna endurgerð sem hefur það verkefni að koma meira af safnkostinum á rafrænt form til miðlunar á vefinn með magnskönnun.

Borgarskjalasafn er sennilega komið lengst héraðsskjalasafna í móttöku stafrænna skjalasafna, en fjölmörg önnur stór og fjárfrek skref þarf að taka til viðbótar svo safnið geti talist fullbúið undir stafræna framtíð. Sá valkostur sem tillaga borgarstjóra byggir á gerir ráð fyrir að tilfærsla verkefna Borgarskjalasafns til Þjóðskjalasafns verði unnin af yfirvegun yfir 3-5 ára tímabil, í nánu samstarfi milli aðila til að tryggja farsælan flutning og samstarf. Það helst í hendur við uppbyggingu öflugra upplýsingatækniinnviða og -öryggis, sem ná til vistunar, varðveislu og miðlunar.

Þá er til viðbótar reifaður möguleiki á flutningi starfsfólks Borgarskjalasafns til Þjóðskjalasafns samhliða uppbyggingu sveitarfélagasviðs hjá Þjóðskjalasafni, því mikilvægt er að þekking sem er allt í senn verðmæt, sértæk og takmörkuð, sé ekki dreift milli aðila þar sem mikill styrkur felst í samnýtingu og samráði um sértæk málefni skjalavörslu. Mikil og ört vaxandi þörf er um allt land á sérþekkingu vegna rafrænnar langtímavarðveislu, m.a. til að meta varðveislugildi gagna, sjá til þess að varðveisla þeirra sé örugg og að stafrænt aðgengi sé tryggt til framtíðar. Á sama tíma er faliðun og lítil fjölgun fagmenntaðra upplýsingafræðinga áskorun um allt land.

Það verður ekki fram hjá því horft að Borgarskjalasafn stendur á tímamótum hvað umbreytingu á þjónustu varðar, það sama á við Þjóðskjalasafn. Óbreytt ástand er ekki möguleiki.

Það að leggja niður Borgarskjalasafn í þeirri mynd er það nú starfar og kaupa þjónustu af Þjóðskjalasafni er því ekki aðeins líklegt til að styrkja með tímanum þá þjónustu sem Borgarskjalasafn Reykjavíkur hefur veitt, heldur einnig Þjóðskjalasafn Íslands í þeirri uppbyggingu sem framundan er. Reikna má með því að sú ákvörðun og að beina fjárfestingum í málaflokknum í eina stofnun muni flýta stafrænni vegferð Þjóðskjalasafns og stuðla að fljóttari og öflugri uppbyggingu tækniinnviða í tengslum við auknar kröfur um nútíma langtímavarðveislu, sem aftur er líklegt til að gagnast skjalasöfnum almennt um land allt. Breyting sem þessi hlýtur því að vera bæði hagkvæm og æskileg fyrir ríki sem og Reykjavíkurborg og þar með íbúa lands og borgar. Að auki má því gera ráð fyrir því að þjónusta við þau sem nýta skjalasöfn verði bæði öflugri og notendavænni með tilkomu nýrra tækniinnviða.

Það er yfirlýst stefna Reykjavíkurborgar að vinna með íslenska ríkinu og öðrum sveitarfélögum þegar það á við. Mikilvægt er að nýta þau tækifæri vel þegar grundvöllur samstarfs er fyrir hendi innan hins opinbera í umbreytingu á þjónustu sem leiðir til hagkvæmni fyrir samfélagið, ásamt faglegum, umhverfislegum og menningarlegum ávinningi fyrir alla hagaðila eins og opinberar stofnanir, íbúa, fyrirtæki, háskóla- og fræðasamfélagið. Í þeirri tillögu er þessi umsögn nær til, með sérstaka áherslu á varðveisluhlutann, er verið að taka stór skref sem marka mun framtíðina. Eðlilegt er að slík breyting veki umtal og spurningar, en það er sannfæring fulltrúa [meirihlutans] í stafrænu ráði Reykjavíkurborgar að hér sé ekki aðeins verið að taka mikilvægt skref í þróun á þjónustu borgarinnar við landsmenn alla heldur einnig hárrétt skref m.t.t. stafrænnar framþróunar Reykjavíkurborgar og Íslands. Með því að beina kröftum samfélagsins að uppbyggingu eins nútímalegs skjalasafns er verið að tryggja skynsamlega nýtingu fjármuna hins opinbera, ásamt því að byggja upp safn sem nýtir sérþekkingu mannauðs með sem skilvirkustum hætti þar sem stuðst er við nútímatækni til þess að efla þjónustuna og takast á við áskoranir framtíðarinnar.

Reykjavíkurborg
Þjónustu- og nýsköpunarsvið

Kristinn Jón Ólafsson,
formaður stafræns ráðs